LAPS/59/2024, 11.6.2024

# Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle kansalaisaloitteesta koskien valvottuja käyttötiloja huumeita käyttäville

## Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta keskiviikko 12.06.2024 klo 09.30 / KAA 3/2023 vp / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi kansalaisaloitetta yleissopimuksen näkökulmasta.

## Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Valvottujen käyttöhuoneiden hyödyistä on olemassa pitkäaikaista ja kattavaa näyttöä. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa tutkimustietoon perustuen kansalaisaloitteessa esitetyn lainvalmistelun käynnistämistä.

- Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lainvalmistelun yhteydessä on huolellisesti perusteltava alaikäisten asema ja oikeudet. Lainvalmistelun yhteydessä on välttämätöntä täsmentää huolellisesti, ketkä kuuluvat palvelun kohderyhmään ja miten kohderyhmää mahdollisesti rajataan. Valmistelussa on otettava kantaa siihen, asetetaanko käyttöhuoneiden asiakkuudelle ikäraja.

- Lapsiasiavaltuutettu ei tässä yhteydessä ota suoraan kantaa käyttötilojen ikärajakysymykseen, vaan korostaa asian merkitystä käyttöhuoneita koskevan lainvalmistelun yhteydessä. Tähän asti alaikäisiä koskevat kysymykset on julkisessa keskustelussa kokonaan ohitettu tai keskustelussa on viitattu ikärajaan kuitenkaan täsmentämättä, miten sääntely käytännössä toteutettaisiin ja miten siihen liittyvät ongelmat ratkaistaisiin.

- Huumeita käyttävien alaikäisten hoitokäytäntöjen, hoitoonohjausjärjestelmän, palvelukokonaisuuden ja palveluketjujen ongelmat tulee korjata välittömästi käyttötiloihin liittyvistä ratkaisuista riippumatta.

- Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että kysymys käyttötiloista ei koske vain alaikäisiä huumeidenkäyttäjiä. On nimittäin muistettava, että päihderiippuvuutta sairastavilla ihmisillä voi itsellään olla lapsia.

- Käyttötilat eivät tutkimustiedon valossa lisää huumeiden pistämistä, huumekauppaa tai –rikollisuutta lähiympäristössä, vaan päinvastoin rauhoittaa naapurustoja. Lasten ja nuorten kannalta tärkeitä ovat kaikki toimenpiteet, joilla voidaan lisätä julkisen tilan ja lasten kasvuympäristön turvallisuutta.

# Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

**Kansalaisaloitteen KAA 3/2023 v mukaan tarkoituksena on käynnistää lainvalmistelu huumausaineiden käyttötilakokeilusta.** Huumeiden käyttöhuoneet ovat tiloja, joissa huumeiden käyttäjät voivat käyttää laittomia päihteitä terveydenhuollon työntekijän valvonnassa. Niiden ensisijainen tavoite on vähentää kuolleisuutta ja sairastuvuutta tarjoamalla huumeiden pistokäyttöön turvallisempi ja hygieenisempi ympäristö sekä kouluttamalla käyttöhuoneen asiakkaita turvallisempiin käyttötapoihin ja ohjata heitä muihin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.[1]

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 33 artikla velvoittaa sopimusvaltiot ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimiin, lainsäädännölliset, hallinnolliset, sosiaaliset ja koulutukselliset toimenpiteet mukaanluettuina, suojellakseen lapsia huumausaineiden käytöltä sekä estääkseen lasten käytön näiden aineiden laittomassa tuotannossa ja kaupassa. **Tässä suojelutehtävässään Suomi on valitettavasti osin epäonnistunut.** Alle 25-vuotiaiden huumekuolemat ovat nousseet Suomessa viime vuosina jyrkästi. Erityisen hälyttävää on, että huumeisiin kuolee Suomessa vuosittain myös alaikäisiä ja, että heidän määränsä on kasvanut viimeisen vuosikymmenen aikana. Kuten muutkin onnettomuudet, myös tapaturmaiset huumekuolemat olisivat estettävissä.[2]

YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomelle kesäkuussa 2023 antamissaan loppupäätelmissä suositellut tehostamaan pyrkimyksiä estää huumeiden käyttöä nuorten keskuudessa sekä varmistaa, että hoitoa tarvitsevat nuoret tunnistetaan varhaisessa vaiheessa ja ohjataan asianmukaisesti hoitoon[3]. Onnettomuustutkintakeskuksen tuoreen nuorten huumekuolemia tarkastelevan raportin (s. 123) mukaan huumeita käyttävien nuorten palvelupolut ovat hajanaisia, palvelut puuttuvat ja niiden saannissa on suuria eroja. Raportin mukaan alaikäisten lääkkeellistä riippuvuus- ja korvaushoitoa ei käytännössä toteuteta, alaikäisten hoitopaikat ja lastensuojeluyksiköt vaihtuvat usein, eivätkä toistuvat myrkytykset kirjaudu asiakas- ja potilastietojärjestelmiin riskitiedoksi niin, että jälkihoito toteutuisi tehokkaasti.[4] Onnettomuustutkintakeskuksen raportin mukaan nuorten huumekuolemat liittyivät useimmiten opioidien ja bentsodiatsepiinien samanaikaiseen käyttöön. Yli 80 prosentissa tapauksista löytyi merkkejä molempien aineryhmien samanaikaisesta sekakäytöstä, jonka riskejä ei riittävästi tunneta. Opioidien ja keskushermostoa lamaavien aineiden samanaikainen sekakäyttö voi aiheuttaa kuolemaan johtavan hengityslaman matalillakin pitoisuuksilla.[5]

THL:n asiantuntijoiden mukaan yhtenä menetelmänä ehkäistä opioidikuolemia ovat käyttötilat, joissa on läsnä terveydenhuollon ammattilaisia tai muuta osaavaa henkilökuntaa.[6] **Valvottujen käyttöhuoneiden hyödyistä on olemassa pitkäaikaista ja kattavaa näyttöä.** Tutkimuksen mukaan käyttöhuoneet muun muassa kannustavat turvalliseen pistämisympäristöön, parantavat mahdollisuutta päästä perusterveydenhuoltoon sekä vähentävät yliannostusten esiintymistiheyttä. Pitkittäistutkimus osoitti, että viikoittainen valvottujen käyttötilojen käyttö oli yhteydessä matalampaan kokonaiskuolleisuuteen huumeita pistävillä henkilöillä.[7]

**Lapsiasiavaltuutettu kannattaa tutkimustietoon perustuen kansalaisaloitteessa esitetyn lainvalmistelun käynnistämistä. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lainvalmistelun yhteydessä on kuitenkin huolellisesti perusteltava alaikäisten asema ja oikeudet.**

Lapsiasiavaltuutettu pitää ongelmallisena, että kansalaisaloitteessa ei ole kiinnitetty huomiota lasten asemaan ja oikeuksiin. Lainvalmistelun yhteydessä onkin välttämätöntä täsmentää huolellisesti, ketkä kuuluvat palvelun kohderyhmään ja miten kohderyhmää mahdollisesti rajataan. **Valmistelussa on otettava kantaa siihen, asetetaanko käyttöhuoneiden asiakkuudelle ikäraja.** Ikärajan asettaminen synnyttää jatkokysymyksiä. Ensinnä asetetun ikärajan valvonta edellyttää asiakkaiden henkilöllisyyden tarkistamista, mikä estää palvelun käytön nimettömänä. Tämä voi muuttaa käyttöhuonepalvelun järjestämisen luonteen. Toisekseen alaikäisten rajaaminen palvelun ulkopuolelle jättää ratkaistavaksi heidän terveyteensä ja turvallisuuteensa liittyvät kysymykset. Huumeiden kokeilu ja käyttö alkavat usein alaikäisenä ja myös alaikäiset kärsivät huumeidenkäytön aiheuttamista terveyshaitoista. Vuosittain alaikäisiä myös kuolee huumeidenkäytön seurauksena. Kolmanneksi, käyttötilojen kautta rakentuu tärkeä mahdollisuus ohjata ja saattaa huumeriippuvuutta sairastavat ihmiset hoitoon. Ikäraja käytännössä estäisi alaikäisten hoitoonohjauksen, ellei alaikäisiksi tunnistettuja käyttötiloihin pyrkiviä lapsia ohjattaisi esimerkiksi lastensuojelun palvelujen piiriin.

Lapsiasiavaltuutettu ei tässä yhteydessä ota suoraan kantaa käyttötilojen ikärajakysymykseen, vaan korostaa asian merkitystä käyttöhuoneita koskevan lainvalmistelun yhteydessä. Tähän asti alaikäisiä koskevat kysymykset on julkisessa keskustelussa kokonaan ohitettu tai keskustelussa on viitattu ikärajaan kuitenkaan täsmentämättä, miten sääntely käytännössä toteutettaisiin ja miten siihen liittyvät ongelmat ratkaistaisiin.

**Lapsiasiavaltuutettu vaatii, että huumeita käyttävien alaikäisten hoitokäytäntöjen, hoitoonohjausjärjestelmän, palvelukokonaisuuden ja palveluketjujen ongelmat korjataan välittömästi** käyttötiloihin liittyvistä ratkaisuista riippumatta. Lapsiasiavaltuutettu yhtyy OTKES:in suosituksiin[8], joiden mukaan:

- sosiaali- ja terveysministeriön johdolla yhteistyössä Poliisihallituksen kanssa kehitetään nuorille huumeiden käyttäjille kansallisesti yhtenäinen hoitoonohjausjärjestelmä ja uudistetaan olemassa olevia käytäntöjä. [2024-S19]

- sosiaali- ja terveysministeriö yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa uudistaa ja määrittää erityisesti alle 18-vuotiaille ja 18–25-vuotiaille nuorille huumeiden ongelmakäyttäjille kansallisesti yhtenäisen palvelukokonaisuuden ja turvaa palveluketjujen toimivuuden. [2024-S15]

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että kysymys käyttötiloista ei koske vain alaikäisiä huumeidenkäyttäjiä. **On nimittäin muistettava, että päihderiippuvuutta sairastavilla ihmisillä voi itsellään olla lapsia. Näidenkin lasten tulisi täysipainoisen ja sopusointuisen kehityksen vuoksi voida kasvaa perheessä onnellisuuden, rakkauden ja ymmärtämyksen ilmapiirissä, jota vanhempien huumeidenkäyttö ei varjosta. Jotta lasten oikeus**

**tällaiseen perheeseen voi toteutua, vanhempien voimavaroja on arvioitava ja tarvittaessa tuettava.** Lapsiasiavaltuutettu näkeekin lasten kannalta tärkeänä kaikki toimet, joilla pystytään minimoimaan huumeiden käytöstä aiheutuvia sairauksia ja vammoja sekä kuolemaan johtavia yliannostuksia. Sosiaalihuoltolain 44 § mukaan asiakkaan hoidossa olevan lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas saa päihde- ja riippuvuustyön tai mielenterveystyön palveluja, ja hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen. Käyttötilojen käyttäjinä olevien ihmisten huollossa olevien lasten oikeuksien toteutuminen edellyttääkin lainvalmistelussa ratkaisua siihen, miten tunnistetaan ne asiakkaat, joilla on lapsia.

**Lopuksi lapsiasiavaltuutettu haluaa kiinnittää huomiota siihen, etteivät käyttötilat tutkimustiedon valossa lisää huumeiden pistämistä, huumekauppaa tai –rikollisuutta lähiympäristössä.** Päinvastoin tutkimustiedon nojalla huumeiden valvottu käyttötila rauhoittaa naapurustoja, kun huumeiden käyttö siirtyy julkisista ja epähygieenisistä paikoista turvalliseen ja puhtaaseen valvottuun tilaan. Tämä vähentää myös käyttövälineiden päätymistä kaduille, leikkipuistoihin ja julkisiin wc-tiloihin.[9] Lasten ja nuorten kannalta tärkeitä ovat kaikki toimenpiteet, joilla voidaan lisätä julkisen tilan ja lasten kasvuympäristön turvallisuutta.

Jyväskylässä 11.6.2024

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Reetta Peltonen
juristi

---

[1] https://thl.fi/aiheet/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/huumeet/huumetutkimus/huumetyota-meilla-ja-maailmalla/huumeiden-kayttohuoneet

[2] Onnettomuustutkintakeskuksen teematutkimus 2023: Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023. Julkaisupäivä 12.6.2024.

[3] YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista 2.6.2023, CRC/C/FIN/CO/5-6, kohta 33. Epävirallinen suomennos ulkoministeriön verkkosivulla https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189.

[4] Onnettomuustutkintakeskuksen teematutkimus 2023: Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023. Julkaisupäivä 12.6.2024

[5] emt.

[6] https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140709/THLn%20selvitysraportti%20Huumausainepolitiikan%20vaikuttavat%20keinot.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[7] https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140709/THLn%20selvitysraportti%20Huumausainepolitiikan%20vaikuttavat%20keinot.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[8] Onnettomuustutkintakeskuksen teematutkimus 2023: Nuorten tapaturmaiset huumekuolemat vuonna 2023. Tiivistelmä. Julkaisupäivä 12.6.2024

[9] https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140709/THLn%20selvitysraportti%20Huumausainepolitiikan%20vaikuttavat%20keinot.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lisää koottua tutkimustietoa käyttötilojen vaikutuksista ympäristölle: https://a-klinikkasaatio.fi/tyomme/kohtaava-tyo/kayttotilasimulaatio/